

69

Posudek na práci Lukáše Borovičky
Nástin nových kulturních dějin Československa třicátých let

Práce Lukáše Borovičky, podaná na Ústavu pro českou literaturu FFUK jako rigorózní práce, se pohybuje na pomezí literárních dějin, kulturních studií a politických dějin. Hlásí se tak k těm soudobým směrům, které rozšiřují tradiční zkoumání literatury o kulturní dějiny, dějiny mentalit, idejí a podobně. Na rozdíl od eidocentrických koncepcí, soustředěných výlučně k textům, mu jde o „čtení textů na základě kontextu. Produkce i dobová recepce textů byla podle mne tímto kontextem jednoznačně podmíněna“. Pracuje přitom s dvěma důležitými pojmy, interpretačními komunitami (jak je vymezil Stanley Fish) a analýzou světonázoru (worldview, dovolává se stejnojmenné kolektivní práce Worldviews, jež vyšla v Bruselu 1994), který je „složitým komplexem autorova pohledu na svět“, otázek nejen politických, ale i filozofických, etických atd. Stejně jako třeba představitelé New Historism pracuje Lukáš Borovička s různými diskurzí, které klade vedle sebe (kromě literatury další druhy textů odborných i publicistických), neboť ho zajímá světový názor českých literátů, nikoli estetická hodnota. Jeho ambicí je směřovat k tomu, aby vznikly „dějiny literatury psané podle kritéria světového názoru“. Nezatrácuje však ani strukturalismus, pro nějž byla právě estetická funkce klíčová, neboť píše, že se jím inspiroval v pojetí autora (odlišení autora jako subjektu díla a autora jako psychofyzické bytosti) a v postulování „úkolů“ literatury daných její evolucí i mimoliterární situací.

Vlastním polem autorova zájmu je česká literatura 30. let 20. století, přesněji období 1933-1939 (ale jak sám píše, překračuje toto vymezení časově oběma směry), v níž sleduje několik skupin autorů rozdělených do jednotlivých interpretačních komunit: socialistická literatura (nejrozsáhlejší kapitola v rozsahu asi 130 stran, v rámci socialistické literatury probírá několik podskupin, surrealisty, socialistické realisty, křesťanské socialisty...), křesťanská literatura, literatura síly, existencialisté, liberalisté. Těmto vlastním analýzám předchází obecné metodické poznámky a další tři kapitoly, které představují kulturní a ideovou situaci v českých zemích dané doby. Závěr práce je podán netradičně, když místo shrnutí se píše o dalších možných tématech, která byla pominuta.

Autorova metoda možná je v některých směrech analogická například postupům Luciena Goldmanna v 50. a 60. letech minulého století, který svůj koncept „genetického strukturalismu“ aplikoval především na materiál francouzské literatury 17. století. Goldmann ovšem používal pojmu „vision du monde“, vidění světa (ne světový názor) a pracoval víc sociologicky, když projektoval toto vidění světa do jednotlivých autorů, kteří zastupují různé sociální skupiny (Pascal a

Racine, blízcí jansenismu, reprezentují vidění světa francouzské úřednické šlechty ludvíkovské doby). Z novějších obdobných pokusů mě napadá kniha Siegfrieda Schmidta Sebeorganizace sociálního systému literatura v 18. století (1989), která v širokém záběru sleduje německou literaturu od osvícenství po výmarskou klasiku. Inspirovala se teorií sociálních systémů a (podobně jako Borovička) konstruktivismem a vnímá literaturu jako sebeorganizující a svébytný systém, vlastně subsystém v rámci společnosti, v němž se projevují čtyři základní role jednání (které Schmidt nazývá aktanty): role producenta (autor), zprostředkovatele (zejm. nakladatel), recipienta (čtenář) a zpracovatele literárních objektů a událostí (zejm. kritika). K práci Lukáše Borovičky má Schmidt blízko tím, že programově se snaží překonat esencialismus s představou teleologie vývoje a objektivitu poznání, které do značné míry sdílely marxistické a strukturalistické koncepce (např. zmíněný Lucien Goldmann).

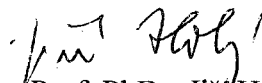
Tato odbočka chtěla naznačit složitost problematiky, kterou pochopitelně nelze vyřešit v jedné práci. Lukáš Borovička se pustil do obtížného úkolu a v české literární vědě (na rozdíl třeba od polské) není tradice nebo výrazná práce, o kterou by se mohl opřít. Václavkův pokus o zpracování české literatury 20. století, byť pozitivně přijatý Šaldou, se mi nezdá přesvědčivý. Až v poslední době se rýsuje např. ve studiích Pavla Janáčka nebo Petra A. Bílka úsilí přesáhnout tradiční vymezení literatury a také tradiční metody jejího zkoumání.

Následující poznámky se budou zaměřovat už více k jednotlivostem. Za pozitivní a inspirativní považuju například autorovo vymezení ideologie versus teorie (Zima), uzavřené a otevřené ideologie (Šaradín). Dále hodnocení Stiftera, jehož nelze počítat mezi německé nacionalisty a jehož dílo bylo zneužito nacisty (podobně jako v českém kontextu svatováclavská tradice) – Stifterovu nenacionálnost také dokládá časopis Witiko, vydávaný Josefem Mühlbergerem a usilující o národnostní toleranci. Výstižná je charakteristika Julia Fučíka a jeho hodnocení mnichovské krize: „Svoboda jako fundamentální hodnota demokratické společnosti se objevuje v diskursu sympatizanta bolševismu. Tento paradox nebyl soudobým vnímatelům zřejmý. Komunisté si získávají ohromnou popularitu ve společnosti svým (propagandistickým) lpěním na zachování svobodné existence republiky.“ Zajímavě se pracuje s materiálem Jeřábkových deníků – viz jeho odklon od humanitních ideálů TGM, růst myšlenek na pomstu za Mnichov a okupaci, postupné zastírání hranice mezi nacisty a Němci atd. (nakažení „bacilem nacismu“). Pozoruhodný je i opačný (netypický) případ Josefa Váchala – sympatie k novému Hitlerovu řádu, ovšem nikoliv až do konce války. Zaujala mě dále kupř. zmínka o hagiografickém způsobu líčení spisovatelů, kteří jsou v rámci socialistického realismu uznáni jako pokrokoví. K tomu by šlo jako zajímavý doplněk přiřadit sovětské monografie o Haškovi. Výstižně je charakterizováno Václavkovo úsilí o syntézu a jeho pojetí socialistického realismu. Právě tak maskulinita sovětských i nacistických hrdinů. (Do příslušných ideologických vzorců patřily i obrazy žen, ale vždycky spíš sekundovaly mužům, v

Sovětském svazu jako zdatné pracovnice, v nacistickém Německu jako zdatné matky.) V pasážích o Vávrově románu *Petrolejáři* najdeme obdobné analogie mezi konceptem Vávry a Emanuela Moravce (z roku 1940). Velmi zajímavé jsou úvahy o Juliu Fučíkovi a jeho „lyrickém komunismu“. Asi největší pozornost z jednotlivých autorů věnuje Lukáš Borovička Voskovci a Werichovi (35 stran). I tato část je solidně zpracovaná, pozoruhodně se píše také o díle Františka Zavřela.

Práce Lukáše Borovičky je úctyhodná svým rozsahem, množstvím zpracovaného materiálu i úsilím o netradiční přístup k němu. Přínosná je rovněž interdisciplinarita, neboť autor přesahuje oblast bohemistiky a literární vědy a vnímá obraz české literatury v širších kulturních souvislostech, což umožňuje kladení nových otázek a nové axiologické pohledy. Práci doporučuji k udělení Bolzanovy ceny.

27. 8. 2008

Prof. PhDr. Jiří Holý

Ústav české literatury a literární vědy FFUK